

К.А.ЗІНЕНКО, Т.О.КОБЕЛЄВА

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ

Мета статті полягає в дослідженні теоретико-методичних аспектів визначення дефініцій «безпеки», «економічна безпека» та «економічна безпека будівельного підприємства». Доведено, що безпека суспільства характеризується як взаємозв'язок трьох складових: політичної стабільності, економічного процвітання та обороноздатності держави, що залежать, у свою чергу, як від певних внутрішніх, так і зовнішніх параметрів. Узагальнюючи розуміння суті безпеки автори стверджують, що безпека є категорією, яка характеризує стан захищеності для суб'єкта та можливість протистояти загрозам. Виділено та охарактеризовано сім етапів в розвитку дефініції «безпеки», починаючи з античних часів і до нашого часу. Проводячи компаративний аналіз визначень науковців щодо суті економічної безпеки підприємства виділено два основні підходи до її розуміння відповідно яких можна систематизувати визначення: перший – вузький, відповідно якого економічна безпека розглядається з позиції захищеності та здатності підприємства усунути загрози; другий – значно ширший, до якого відносяться визначення що базуються на встановлені мети функціонування підприємства. Авторами доведено, що формування системи оцінювання економічної безпеки будівельного підприємства потребує вивчення галузевої специфіки. Специфіка будівельної галузі полягає у впливі на інші галузі національної економіки країни. Вона є пріоритетною основою економічного зростання, формує структуру економіки шляхом реалізації частини інвестицій в основний капітал інших галузей виробництва. Обґрунтовано, що формування системи оцінювання економічної безпеки будівельного підприємства потребує вивчення галузевої специфіки. Специфіка будівельної галузі полягає у впливі на інші галузі національної економіки країни. Вона є пріоритетною основою економічного зростання, формує структуру економіки шляхом реалізації частини інвестицій в основний капітал інших галузей виробництва. В авторському розумінні методологічна сутність економічної безпеки будівельного підприємства визначається як стан захищеності підприємства, що забезпечує стійке функціонування та досягання цілей підприємства в поточній діяльності та його розвиток у перспективі з урахуванням інтересів та взаємодії зацікавлених сторін. Узагальнення існуючих підходів до визначення складових економічної безпеки, зокрема, врахування особливостей виробничо-комерційної діяльності підприємств будівельної галузі, з метою забезпечення їх економічної безпеки виділено шість її складових: фінансова, техніко-технологічна, кадрова, ринкова, правова, екологічна. Запропонований перелік складових не лише дозволяє врахувати галузеві особливості їх діяльності, а і дає змогу окреслити фактори внутрішнього та зовнішнього середовища які впливають на кожну з них і можуть здійснювати як стабілізуючий, так дестабілізуючий вплив на діяльність будівельних підприємств у процесі їх господарської діяльності.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, будівельне підприємство, складові формування.

К.А.ZINENKO, T.O. KOBELIEVA

ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE: METHODOLOGICAL ESSENCE AND COMPONENT FORMS

The purpose of the article is to study the theoretical and methodological aspects of defining the definitions of "safety", "economic safety" and "economic safety of a construction enterprise". It is proved that the security of the society is characterized as an interrelation of three components: political stability, economic prosperity and defense capability of the state, which depend, in turn, both on certain internal and external parameters. Summarizing the understanding of the essence of security, the authors claim that security is a category that characterizes the state of security for the subject and the ability to resist threats. Seven stages in the development of the definition of "security" have been identified and characterized, starting from ancient times and up to our time. Carrying out a comparative analysis of the definitions of scientists regarding the essence of the economic security of an enterprise, two main approaches to its understanding are highlighted, according to which it is possible to systematize the definition: the first is a narrow one, according to which economic security is considered from the standpoint of the enterprise's security and ability to eliminate threats; the second is much broader, which includes definitions based on the established goals of the enterprise's operation. The authors proved that the formation of a system for evaluating the economic security of a construction enterprise requires studying the specifics of the industry. The specificity of the construction industry lies in its influence on other branches of the national economy of the country. It is the priority basis of economic growth; it forms the structure of the economy by implementing part of the investments in the fixed capital of other branches of production. It is substantiated that the formation of a system for evaluating the economic security of a construction enterprise requires the study of the specifics of the industry. The specificity of the construction industry lies in its influence on other branches of the national economy of the country. It is the priority basis of economic growth; it forms the structure of the economy by implementing part of the investments in the fixed capital of other branches of production. In the author's understanding, the methodological essence of the economic security of the construction enterprise is defined as the state of security of the enterprise that ensures stable functioning and achievement of the enterprise's goals in the current activity and its development in the future, taking into account the interests and interaction of interested parties. Summarizing the existing approaches to determining the components of economic security, in particular, taking into account the peculiarities of the production and commercial activity of enterprises in the construction industry, with the aim of ensuring their economic security, six of its components are identified: financial, technical and technological, personnel, market, legal, environmental. The proposed list of components not only makes it possible to take into account the sectoral features of their activity, but also makes it possible to outline the factors of the internal and external environments that affect each of them and can exert both a stabilizing and a destabilizing influence on the activity of construction enterprises in the course of their economic activity.

Keywords: security, economic security, construction enterprise, components of formation.

Вступ. Поступальний розвиток і стабільне функціонування українських підприємств у сучасних складних економічних умовах суттєво ускладнюється наявністю реальних економічних та політичних загроз різного виду та характеру, як від зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Виходячи з цього, надзвичайно актуальним стає підвищення контролю за станом економічної безпеки підприємств та реальне забезпечення можливостей усунення наявних загроз на

базі проведення оцінки рівня економічної безпеки та ефективних дій по підтримці його необхідного значення. Дослідження методологічної та теоретико-методичної сутності дефініції «економічна безпека», визначення її особливостей, принципів формування та реального використання у виробничо-підприємницькій діяльності кожного підприємства, установи, організації представляє собою, на наш погляд, надзвичайно важливу теоретико-методичну

задачу, від успішного вирішення якої залежить сталий розвиток підприємства, регіону, галузі і країни в цілому. Особливого значення ці питання набувають в умовах повномасштабної війни російської федерації проти нашої країни, що нагально потребує майбутнього відновлення економічного потенціалу України.

Тому залишається актуальним проведення досліджень у пошуку універсального комплексного підходу до оцінювання, що сприятиме прийняттю обґрунтованих управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемами сутності та оцінки рівня економічної безпеки підприємств та організацій займалась достатня кількість як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Серед них слід назвати Андрієнко В. М., Богдан Н.М., Васильців Т., Воронков О.О., Денисенко М.П., Донець Л.І., Дяченко К. С., Козаченко Г.В., Молодід О.О., Пушкар Т.А., Ткачук Г.Ю., Чорна М.В., Шуміло О.С. та ін. [1-30].

Вказані вчені запропонували велику кількість методичних підходів до визначення сутності економічної безпеки та методичних рекомендацій щодо її оцінювання. Але далеко не в усіх наявних підходах приділено необхідну увагу таким важливим факторам впливу на рівень економічної безпеки підприємства, як різні групи стейкхолдерів (постачальники, держава, споживачі, конкуренти, власники та співробітники підприємства).

Метою проведеного дослідження є дослідження теоретико-методичних та методологічних засад економічної безпеки підприємства як економічної категорії і обґрунтування системи її комплексної оцінки.

Результати дослідження. Для формування системи оцінювання економічної безпеки підприємства та проведення якісної оцінки доцільним є дослідження її теоретичного підґрунтя, а саме розкриття суті понять «безпека», «економічна безпека підприємства» та «економічна безпека будівельного підприємства».

Категорія дефініції, що досліджується, «безпека» в перекладі з латини («*securitas*») означає недбалість, безтурботність, вільність від страху, душевний спокій, відсутність небезпеки, спокій, впевненість у собі [1, с.583]. Вебстер Н. у «Глумачному словнику англійської мови» наводить таке визначення безпеки («*safety*» та «*security*»), під яким розуміє «надійність, захищеність від будь-яких посягань» [2, с.179]. «*Safety*» та «*security*» – ці два терміни мають одне загальне значення – «безпека», вони йдуть поряд один з одним, але використовуються у різному контексті. В Оксфордському словнику англійської ці два слова значаться як синоніми. Наприклад, *safety* - стан безпеки, коли перебуваєш у безпеці, і коли немає жодної небезпеки; *security* - стан безпеки, захищеності.

Древні греки поняття «бути у безпеці» трактували як «володіти ситуацією». У перекладі з іврити «безпека» набуває декілька значень. У прямому сенсі «*a'sfalh*» – твердий, непохитний, непорушний, міцний; *ei'rh/nh* – мир, спокій; *swthri/a* – порятунок, позбавлення, збереження, спасіння» [2, с. 178].

На нашу думку, одним із основоположників сучасного погляду на безпеку суспільства є італійський соціолог і економіст В.Парето. Ця проблема піднімалася ним у дослідженнях першої чверті ХХ ст., у яких безпека суспільства характеризувалася як взаємозв'язок трьох складових: політичної стабільності, економічного процвітання та обороноздатності держави, що залежать, у свою чергу, як від певних внутрішніх, так і зовнішніх параметрів.

Дослідження Денисенко М.П. та Бреус С.В. дозволило виділити сім етапів у розвитку дефініції «безпека», починаючи з античних часів і до нашого часу [3].

Етап 1. Перші згадки про безпеку, як певну соціальну категорію, мають місце в працях видатного філософа античності Аристотеля (забезпечення безпеки громадян, що може бути досягнута у результаті дотримання розподільчої та зрівняльної справедливості); в науковому дослідженні Платона «Держава», де зазначено, що держава з достатком, а не надлишком, є ідеальною, однак у зв'язку з виникненням надлишкових потреб, виникають різноманітні конфлікти, розв'язання яких відбувається у результаті протистоянь, у тому числі воєнних, і у загальному підсумку держава перетворюється із «здорової» на ту, яку «лихоманить»; Цицерон М. ставив забезпечення безпеки в перший ряд практичної діяльності, вище теорії і зазначав, що пізнання і споглядання природи були б в якомусь відношенні неповними і тільки розпочатими, якби за ними не послідували дії. Тобто на першому етапі головною метою було забезпечення суспільної безпеки.

Етап 2. В XII-XVII ст. термін «безпека» трактується як спокійний стан духу людини, яка в певній мірі вважає себе захищеною від будь-якої небезпеки, але зауважимо, що цей термін в Західній Європі в цей час вживався досить рідко.

Етап 3. В XVII-XVIII ст. термін «безпека» отримує нове трактування: це «стан, ситуація спокою, коли немає реальної небезпеки, а також матеріальні, економічні, політичні умови, відповідні органи та організації, що сприяють утворенню такої ситуації» [142, с. 16]. Це означає, що з часів античності і до XVIII ст. в дослідженнях філософів термін «безпека» розглядався з позицій створення безпечних засад життя, його захисту та розвитку умов життєдіяльності, головна роль в цьому віддавалася державі.

Етап 4. В XIX ст. для забезпечення безпеки однієї держави вже стає замало, усвідомлення та категоризація сутності безпеки переходить на рівень захисту від небезпек сукупності людей, а вже в подальшому – на рівень держави як організації влади.

Етап 5. З 1917 р. відбувається політизація дефініції «безпека», вона стає інструментом у боротьбі з контрреволюцією для забезпечення безпеки держави. Відбувається закріплення на законодавчому рівні поняття «безпека», але без практичного врахування безпеки суспільства чи особи.

Етап 6. У 80-х роках минулого сторіччя, безпеку як категорію вже перестали розглядати переважно як військовий термін. У цей час безпека виходить на інший рівень, і охоплює не лише військові аспекти, але і, в першу чергу, політичні, інформаційні, економічні,

екологічні, виробничі, науково-технологічні, гуманітарні, ідеологічні та культурні.

Еман 7. З 90-х років минулого сторіччя простежується в більшості випадків перехід від економічної безпеки з військової точки зору до концепцій, в яких економічна безпека розглядається як функція незалежності держави від зовнішньо-економічної політики других країн, вона базується на певній сукупності умов і факторів внутрішнього і зовнішнього середовища.

У цілому, розгляд становлення поняття «безпека» дозволяє зробити висновок про те, що в період другої половини ХХ ст. і до початку ХХІ ст. відбулось формування терміну «безпека», що дає реальні можливості конкретизації заходів щодо її ефективного забезпечення.

Сьогодні для України дуже важливо знайти оптимальне співвідношення між відкритістю економіки та захистом національних інтересів, щоб забезпечити економічну безпеку країни, підприємств, членів суспільства. По суті, економічна безпека – це насамперед захищеність національних інтересів держави. І якраз з цих позицій слід розглядати і національну, і галузеву, і регіональну, і корпоративну економічну безпеку.

У науковій літературі безпека визначається як «...стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз» [4]. У словнику С. Ожегова безпека трактується як «стан при якому не загрожує небезпека, тобто є захист від небезпеки» [5]. Узагальнюючи розуміння суті безпеки можна стверджувати, що безпека є категорією яка характеризує стан захищеності для суб'єкта та можливість протистояти загрозам.

Із поняття «безпека» синтезується поняття «економічна безпека підприємства», яка є її елементом. Проводячи компаративний аналіз визначень науковців [1-27] щодо суті економічної безпеки підприємства виділено два основні підходи до її розуміння відповідно яких можна систематизувати визначення: перший – вузький, відповідно якого економічна безпека розглядається з позиції захищеності та здатності підприємства усунути загрози.

Адже, для будь якого суб'єкта господарювання з визначеними параметрами конкурентоспроможності, ефективності, стабільності функціонування, прогресивності розвитку та іншими, що відповідають його цілям незалежно від розміру і сфери діяльності, для цих параметрів завжди існує загроза негативного впливу, нанесення шкоди із зовні або в середині підприємства. Якщо підприємство не реагує вчасно на загрози, то їх кількість може підвищуватися і наслідком бездіяльності може бути відсутність досягнення цілей, погіршення результативних показників [3, с.10].

Другий підхід значно ширший, до якого відносяться визначення що базуються на визначені цілей функціонування підприємства [6, 9, 16, 22], де основними місіями та цілями підприємства є: ефективність використання ресурсів, стійкість і

прогресивність та сталість розвитку, стабільність функціонування, конкурентоспроможність. Для досягнення конкретних цілей підприємства необхідно мати визначені параметри економічної безпеки, тобто розробляти та реалізувати заходи запобігання загрозам і забезпечувати успішність основної економічної функції підприємства.

Поряд із зазначеними основними підходами є й значна кількість інших, серед них на увагу заслуговує підхід до визначення суті економічної безпеки Белокурова В.В. [7], який розуміє економічну безпеку як наявність конкурентних переваг, але сама наявність, без застосування конкурентних переваг в діяльності підприємства не може гарантувати економічну безпеку. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П. та Ляшенко О.М. визначають економічну безпеку як міру гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства [8]. Більшість елементів, охарактеризованих підходів включає визначення Васильцева Т., згідно з яким економічною безпекою підприємства вважають такий стан функціонування, за якого підприємство і його продукція є конкурентоспроможними на ринку та одночасно гарантується: найбільш ефективне використання ресурсів, інтелектуального та кадрового потенціалу; стабільність функціонування, стійкість та прогресивність розвитку; можливість протидіяти негативним впливам зовнішнього і внутрішнього середовища його функціонування [9].

Проводячи дослідження сутності економічної безпеки підприємства можна визначити, що серед вітчизняних і зарубіжних авторів не існує єдиного універсального визначення економічної безпеки підприємства, що актуалізує подальші дослідження у цьому напрямку.

Розкриття суті поняття «економічна безпека будівельного підприємства» має базуватися на розумінні суті будівництва, будівельного підприємства та враховувати визначення науковців щодо суті його економічної безпеки.

Будівництво – галузь матеріального виробництва, в якій створюються основні фонди виробничого і невиробничого призначення: готові до експлуатації будівлі, споруди, їх комплекси [10]. Виходячи з цього, можна стверджувати, що будівельне підприємство це самостійна цілісна система технологічних, соціальних та економічних відносин, що виступає як суб'єкт господарювання та має право юридичної особи. Основною діяльністю будівельного підприємства є професійно організований трудовий колектив здатний за допомогою наявних у його розпорядженні засобів виробництв виробляти потрібну споживачеві будівельну продукцію (будинки, споруди, будівельні роботи) та будівельні послуги (ремонтно-будівельні роботи) відповідного призначення, профілю, типу та споживчого призначення [11, с. 27].

Проведене дослідження думок різних дослідників та систематизації різних наукових підходів до трактування поняття «економічна безпека підприємства» дозволило виділити та узагальнити їх характерні

особливості (табл.). Аналізуючи виділені характерні особливості наукових підходів щодо розуміння сутності економічної безпеки будівельного підприємства вважаємо, що найбільш ґрунтовно та комплексно розкриває її сутність синтез таких підходів, як орієнтований на захист від існуючих загроз та функціональний.

Окрім того, слід зазначити, що будівельне підприємство функціонує на ринку у постійній взаємодії із багатьма підприємствами та організаціями, як державними так і іншими формами власності (зацікавленими сторонами). Забезпечення економічної безпеки будівельного підприємства має відбуватися із врахуванням інтересів цих сторін.

Таблиця – Систематизація підходів до визначення поняття «економічна безпека будівельного підприємства»

Підхід	Суть підходу	Акцент	Автор
Функціональний	Властивість будівельного підприємства, що характеризується його здатністю нормально функціонувати для досягнення своїх цілей при існуючих зовнішніх умовах і їх змінах в певних межах. При цьому під «нормальним» розуміють таке функціонування підприємства, яке в існуючих внутрішніх та зовнішніх умовах забезпечує досягнення будівельним підприємством поставлених цілей оптимальним або максимально близьким до нього шляхом.	Стійке функціонування та досягати цілей підприємства.	Донець Л.І., Ващенко Н.В. [12], Берлач А.І. [13]
	Створення таких умов їх функціонування, при яких забезпечено достатній рівень економічної безпеки, який надає можливість реалізовувати економічні інтереси і створювати певний запас міцності для реалізації в подальшому економічних інтересів підприємств і обумовлюється технологією будівельного виробництва, його сезонністю, наявністю різноманітності об'єктів будівництва, можливими джерелами фінансування, розгалуженістю видів діяльності підприємств будівельної галузі, а також формуванням інституційного середовища здійснення діяльності у сфері будівництва.	Умови функціонування, при яких забезпечено достатній рівень економічної безпеки	Пушкар Т.А., Дяченко К.С. [14]
	Реалізація будівельної продукції будівельними підприємствами в процесі їх ефективної взаємодії із підприємствами сумісних галузей комплексу.	Взаємодія з іншими підприємствами	Богдан Н.М. [15]
	Один із аспектів характеристики підприємства, що відображає його здатністю нормально функціонувати для досягнення своїх цілей за умови протистояння можливого впливу загроз зовнішнього та внутрішнього середовища. Під нормальним доцільно розуміти таке функціонування підприємства, яке в існуючих умовах забезпечує досягнення поставлених цілей.	Характеристика підприємства	Піряїнська І.В. [16]
Ресурсно-функціональний	Стан ресурсів будівельного підприємства, що дозволяє продовжувати свою господарську діяльність не зважаючи на ймовірність негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз на її фінансові результати.	Стан ресурсів будівельного підприємства	Андрієнко В.М. [17]
Орієнтований на захист від загроз	Захищеність діяльності будівельного підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначиться негативно на його діяльності та сприятиме ефективному використанню ресурсів будівельного підприємства (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, прав, техніки й устаткування, тощо) для забезпечення розширеного відтворення та оновлення основних засобів країни та отримання мультиплікативного ефекту від інвестування коштів у будівництво.	Захищеність діяльності підприємства від загроз та пристосування до умов функціонування	Момот Т.В., Філатова І.О., Тофанюк О.В. [18]
	Стан захищеності підприємства від небажаних впливів зовнішнього і внутрішнього характеру з максимально ефективним використанням ресурсів підприємства.	Захист діяльності й ефективне використання ресурсів	Федосової О.В., Теренчук С.А. [19]
	Стан захищеності підприємства від небажаних впливів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру при максимально ефективному використанні наявних ресурсів (потенціалу) та можливостей підприємства.	Захист діяльності й ефективне використання ресурсів	Молодід О.О. [20]
Орієнтований на сукупність умов та факторів	Сукупність умов та факторів, котрі забезпечують здатність протистояти несприятливим зовнішнім та внутрішнім впливам можливість збереження й забезпечення стійкості підприємства у різноманітних умовах, здатність до подальшого розвитку.	Сукупність умов та факторів забезпечують здатність протистояти несприятливим зовнішнім та внутрішнім впливам	Федотова С.Ю. [21]

Отже, в авторському розумінні економічна безпека та досягання цілей підприємства в поточній будівельного підприємства – стан захищеності діяльності та його розвиток у перспективі з підприємства що забезпечує стійке функціонування

урахуванням інтересів та взаємодії зацікавлених сторін.

Формування системи оцінювання економічної безпеки будівельного підприємства потребує вивчення галузевої специфіки. Специфіка будівельної галузі полягає у впливі на інші галузі національної економіки країни. Вона є пріоритетною основою економічного зростання, формує структуру економіки шляхом реалізації частини інвестицій в основний капітал інших галузей виробництва.

За результатами дослідження галузевих особливостей будівництва [22, 23] виділено основні чинники, що впливають на стан економічної безпеки будівельного підприємства:

- нерухомість та закінченість будівельної продукції у вигляді будинків та споруд, що стають об'єктами земельних відносин та власності на них;

- мобільність виробництва, що характеризується наданням будівельних послуг, які надаються за місцем розміщення будівництва та визначаються замовником;

- висока вартість будівельної продукції;

- тривалі строки спорудження будинків та споруд;

- низька швидкість обороту капіталу та тривалий господарський цикл;

- значна тривалість об'єктів будівництва;

- індивідуалізація споживача (замовник виступає у ролі споживача), що формує ціну об'єкта;

- розосередженість будівництва, що полягає у переміщенні робітників після здачі одного об'єкта до іншого іноді географічно віддаленого від першого, що здорожує будівництво;

- значна потреба у взаємодії багатьох підприємств і організацій під час створення будівельної продукції, що пояснює наявність складних техніко-економічних зв'язків у галузі [24];

- значна залежність від природних факторів, що обумовлює необхідність варіації технічних і технологічних рішень і впливає на продуктивність праці, специфіку її охорони і безпеки, зумовлює тривалість і послідовність виконання робіт [25];

- наявність значної кількості документації та необхідність дотримання встановлених державою вимог, норм і нормативів;

- потреба у контролі процедури непрозорості під час ліцензування та отримання дозвільних документів.

Заслужують на увагу деякі дослідження, в яких пропонується особливості будівельної галузі та будівельних підприємств класифікувати відповідно наступних критеріїв: організаційні, технологічні, економічні особливості. Розглянемо вказані особливості більш детально.

Головними організаційними особливостями діяльності будівельних підприємств є: форми організації будівництва; залежність від рельєфу місцевості; кліматичних, сейсмологічних умов та особливостей ґрунту; посилений контроль з боку держави та суспільства.

До найбільш важливих технологічних особливостей можна віднести: довготривалий операційний цикл; не однотипність будівельних процесів, що зумовлений дрібносерійним характером виробництва.

Серед ключових економічних особливостей визначені: тривалий операційний цикл будівельного процесу; високий рівень фінансових ризиків здійснення будівельної діяльності; наявність специфічних джерел та механізмів залучення фінансових ресурсів; особливий ретельний підхід до планування та бюджетування, а також до управлінського та бухгалтерського обліку будівельної діяльності.

Базуючись на специфіці будівельної галузі та враховуючи визначення суті будівельного підприємства як самостійної функціонуючої цілісної системи із визначеними елементами, які потребують стану безпеки для стійкого функціонування, доцільним стає обґрунтування застосування системного підходу під час дослідження його економічної безпеки.

Системний підхід визначається як методологія дослідження об'єктів систем, які мають зовнішнє оточення та внутрішню структуру [26, с. 56]. Системний підхід – поняття, що підкреслює значення комплексності, широти охоплення й чіткої організації в дослідженні, проектуванні та плануванні. Системний підхід спирається на відомий діалектичний закон взаємозв'язку і взаємозумовленості явищ у світі й суспільстві. Він вимагає розглядати досліджувані явища й об'єкти не тільки як самостійну систему, а й як підсистему певної великої системи [27].

Наявність деякої кількості й різноманітності зв'язків між елементами у середині системи та із її зовнішнім оточенням під час її функціонування означає складність системи. Системі притаманна цілеспрямованість. Основними властивостями системи у науковій літературі вважають: сутність та складність системи; зв'язок системи із зовнішнім середовищем; методологію цілеспрямовання системи; параметри функціонування та розвитку [27, с. 57-60] Економічна безпека будівельного підприємства відповідно зазначених ознак є системою: а) виходячи із функціонального підходу до визначення суті економічної безпеки будівельного підприємства вона забезпечує захист від існуючих загроз відповідно функціональних складових підприємства; б) рівень економічної безпеки постійно змінюється під впливом чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, що означає взаємозв'язки в системі; в) економічна безпека будівельного підприємства, як система має ціль яка орієнтована на забезпечення та гарантування достатнього рівня безпеки та його підвищення; г) економічна безпека будівельного підприємства як система розвивається та підлягає оцінюванню.

Отже, враховуючи особливості діяльності підприємств в сфері будівництва, під системою економічної безпеки будівельного підприємства будемо розуміти взаємодію елементів діяльності, яка дозволяє здійснювати результативну діяльність будівельного підприємства шляхом зменшення впливу загроз [15; 21]. Виходячи із зазначеного, економічній безпеці будівельного підприємства властива складність, що означає наявність її складових. З метою проведення якісного комплексного оцінювання економічної безпеки будівельного підприємства мають бути визначені та обґрунтовані її складові.

На наш погляд, узагальнюючи існуючі підходи до визначення складових економічної безпеки [30; 22; 28], для підприємств будівельної галузі з метою забезпечення економічної безпеки виділено шість її складових: фінансова, техніко-технологічна, кадрова, ринкова, правова, екологічна (рис.).

Складові економічної безпеки будівельного підприємства визначені на базі функціонального підходу до визначення суті економічної безпеки,

оскільки цей підхід, як вже зазначалось, найбільш ґрунтовно та комплексно розкриває її сутність. Зазначені складові є важливим елементом процесу забезпечення економічної безпеки будівельного підприємства, адже вони відображають усі основні аспекти діяльності підприємства та сприяють досягненню високого рівня захищеності від загроз зовнішнього та внутрішнього середовища.

Рисунок – Складові економічної безпеки будівельного підприємства

Запропонований перелік не лише дозволяє врахувати галузеві особливості їх діяльності, а і дає змогу окреслити фактори внутрішнього та зовнішнього середовищ які впливають на кожну з них і можуть здійснювати як стабілізуючий, так дестабілізуючий вплив на діяльність будівельних підприємств у процесі їх господарської діяльності. Застосування системного підходу для дослідження економічної безпеки будівельних підприємств у розрізі її функціональних складових дозволяє однозначно класифікувати фактори з позитивним і негативним впливом на безпечне функціонування і розвиток підприємств, визначити цільові орієнтири розвитку і своєчасно встановити виникаючі, як зовнішні, так і внутрішні загрози. Системний підхід передбачає розгляд економічної безпеки як цілеспрямованої динамічної системи, що функціонує і розвивається шляхом управління критеріями оцінки рівня розвитку і спрямована на досягнення оптимального рівня в умовах стохастичного виникнення зовнішніх і внутрішніх негативних впливів [29].

Висновки та напрямки подальших досліджень.

Досліджено теоретико-методичні аспекти визначення дефініцій «безпека», «економічна безпека» та «економічна безпека будівельного підприємства». Доведено, що безпека суспільства характеризується як взаємозв'язок трьох складових: політичної стабільності, економічного процвітання та

обороздатності держави, що залежать, у свою чергу, як від певних внутрішніх, так і зовнішніх параметрів. Узагальнюючи розуміння суті безпеки автори стверджують, що безпека є категорією, яка характеризує стан захищеності для суб'єкта та можливість протистояти загрозам. Виділено та охарактеризовано сім етапів в розвитку дефініції «безпека», починаючи з античних часів і до нашого часу. Проводячи компаративний аналіз визначень науковців щодо суті економічної безпеки підприємства виділено два основні підходи до її розуміння відповідно яких можна систематизувати визначення: перший – вузький, відповідно якого економічна безпека розглядається з позиції захищеності та здатності підприємства усунути загрози; другий значно ширший, до якого відносяться визначення що базуються на встановлені мети функціонування підприємства. Авторами доведено, що формування системи оцінювання економічної безпеки будівельного підприємства потребує вивчення галузевої специфіки. Специфіка будівельної галузі полягає у впливі на інші галузі національної економіки країни. Вона є пріоритетною основою економічного зростання, формує структуру економіки шляхом реалізації частини інвестицій в основний капітал інших галузей виробництва. Обґрунтовано, що формування системи оцінювання економічної безпеки будівельного підприємства потребує вивчення

11. Ekonomika budivelnogo pidpryyemstva: pidruchnyk [Economics of a construction enterprise: a textbook] / T.O.Oklander [ta in.]. K.: Tsentr uchbovoyi literatury, 2018. 363s.
12. Donets L.I., Vashchenko N.V. Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva [Economic security of the enterprise]. K.: Tsentr uchbovoyi literatury, 2008. 240 s.
13. Berlach A. I. Bezpeka biznesu: navch. Posib [Business security: education. manual]. K.: Universytet «Ukrayina», 2007. 280 s.
14. Pushkar T.A., Dyachenko K.S. Osoblyvosti ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstv budivelnoyi haluzi [Peculiarities of economic security of enterprises in the construction industry] // Problemy i perspektyvy rozvytku pidpryyemnytstva. 2013. № 2. S. 134-139. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2013_2_28
15. Bohdan N.M. Teoretychni aspekty zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstv budivelnogo kompleksu v protsesi vzayemodiyi iz zovnishnim seredovyschem [Theoretical aspects of ensuring the economic security of enterprises of the construction complex in the process of interaction with the external environment] [Elektronnyy resurs] // Efektyvna ekonomika». 2012. №10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1434>.
16. Piryatinska I.V. Systematyzatsiya pidkhodiv do otsinky ekonomichnoyi bezpeky budivelnikh pidpryyemstv [Systematization of approaches to the assessment of economic safety of construction enterprises] // Naukovo-tehnichnyy zbirnyk. 2012. №106. S.266-271.
17. Andriyenko V. M. Suchasni pidkhody do formuvannya systemy ekonomichnoyi bezpeky vitchyznyanykh budivelnikh pidpryyemstv [Modern approaches to the formation of the system of economic security of domestic construction enterprises] // Vcheni zapysky universytetu «KROK». Seriya : Ekonomika. 2014. Vyp. 37. S. 119-126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_20
18. Momot T.O., Filatova I.O., Tofanyuk O.V. Ekonomichna bezpeka korporatyvnykh pidpryyemstv budivelnoyi haluzi. [Economic security of corporate enterprises in the construction industry]. 2011. № 2(14). S. 14-26
19. Fedosova O.V., Molodid O.O., Terenchuk S.A. Vyznachennya rivnya ekonomichnoyi bezpeky budivelnogo pidpryyemstva na osnovi ekonometrychnykh modeley [Determining the level of economic security of a construction enterprise based on econometric models] // Upravlinnya rozvytkom skladnykh system. 2011. №5. S.117-119.
20. Molodid O.O. Kharakterystyka zahroz ekonomichnoyi bezpeky budivelnogo pidpryyemstva. Teoriya i praktyka budivnytstva [Characteristics of threats to the economic security of the construction enterprise. Theory and practice of construction.]. 2019. № 5. S. 54-58.
21. Fedotova T.A., Dmytrenko E.E. Ekonomichna bezpeka yak proyav natsionalnykh ekonomichnykh interesiv Ukrainy [Economic security as a manifestation of national economic interests of Ukraine] // Ekonomichnyy chasopys-XXI, 2012. S.9-18.
22. Pushkar T.A., Dyachenko K.S. Faktory zovnishnoho ta vnutrishnoho seredovyscha ekonomichnoyi bezpeky budivelnikh pidpryyemstv u rozrizi yiyi funktsional'nykh skladnykiv [Factors of the external and internal environment of the economic security of construction enterprises in terms of its functional components] // Visnyk ONU im. O. M. Mechnykova. 2017. T. 22. № 3/56. S. 95-99.
23. Chorna M.V., Piryatinska I.V. Kontseptualna model ekonomichnoyi bezpeky budivelnogo pidpryyemstva [Conceptual model of economic security of a construction enterprise] // Efektyvna ekonomika. 2012. № 10. S. 15-21.
24. Novikova O.F., Pokotylenko R.V. Ekonomichna bezpeka: kontseptualni vyznachennya ta mekhanizmy zabezpechennya [Economic security: conceptual definitions and mechanisms of provision]. Donetsk: NANU. In-t ekonomiky promyslovosti, 2006. 408 s.
25. Abalkyn L. Ekonomicheskaya bezopasnost: uhrozy y ykh porazhenye [Economic security: threats and their defeat] // Voprosy ekonomyy. 1994. № 12. S. 4-13
26. Fatkhutdinov R.A. Stratehichnyy marketynh : ucheb [Strategic marketing: учеб.]. SPb. : Pyter, 2007. 352 s.
27. Roslavtsev D.M. Konspekt lektsiy z kursu «Orhanizatsiya i proektuvannya lohistychnykh system» [Synopsis of lectures from the course "Organization and design of logistics systems"] [Elektronnyy resurs] / D.M.Roslavtsev. URL: <http://semestr.com.ua/bo>
28. Bepalko A.A. Ékonomicheskaya bezopasnost stroytelnykh predpriyatyy [Economic security of construction enterprises]. URL: <http://www.dissercat.com/content/ekonomicheskaya-bezopasnost-stroytelnykh-predpriyatii>
29. Dyachenko K. S., Voronkov O. O. Kontseptualni zasady doslidzhennya ekonomichnoyi bezpeky budivelnikh pidpryyemstv [Conceptual foundations of the study of economic security of construction enterprises]. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. 2017. № 4 (82). S. 117-124.
30. Mekheda N.H., Horban M. Skladovi ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva [Components of economic security of the enterprise]. URL: <http://www.rusnauka.com/10>

Надійшло (received) 03.11.2022

Відомості про автора / About the Author

Зіненко Костянтин Анатолійович (Zinenko Kostyantyn Anatoliyovych) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», аспірант кафедри економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин; м. Харків, Україна; тел. (097) 468-56-45,

Кобелева Тетяна Олександрівна (Kobielieva Tetiana Oleksandrivna) – доктор економічних наук, професор, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», професор кафедри економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин; м. Харків, Україна; ORCID: 0000-0001-6618-0380; тел. (097) 468-56-45, e-mail: tanja.kobeleva@gmail.com